

O'QUVCHILARDA KASBIY MA'SULIYATINI SHAKLLANTIRISH VA KASB-HUNARGA ÒRGATISH

Yaxyoyeva Gulhayo Murot qizi

Shofirkon tuman 11 umumta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarning kasbiy ma'suliyatini shakllantirish va kasb-hunarga o'rgatish borasida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Ta'lim, mutaxassis, tarbiya, faoliyat, bilim, imkoniyat, fan-tehnika, ma'naviyat, ong.*

Ma'lumki, ta'limning asosiy vazifalari - o'quvchi va talaba yoshlarga bilim berish, kasb-hunar o'rgatish, ularni etuk mutaxassis qilib voyaga etkazish. SHu bilan birga, bo'lajak pedagog-kadrlarning insoniy sifatlarini shakllantirish, kasbiga nisbatan ma'suliyat hissini tarbiyalash, o'ta muhim vazifa bo'lib turibdi. Tarbiyaviy faoliyat borasida so'z ketganda kasbiy ma'suliyat haqida gapirish mumkin. Kasbiga ma'suliyat hissini oshirishda tarbiyaviy ishlarning o'rne judayam muhimdir. Bu maqsadlarga erishishda talaba ongiga ta'sir etish zaruriyati mavjud. Inson ongiga ta'sir ettirishda ta'lim-tarbiyaning ahamiyati judayam yuqori o'rinni egallaydi. Ta'lim imkoniyatlaridan keng foydalangan xalqning ijtimoiy va ma'naviy imkoniyatlari tobora yuksalib boradi. Fan-texnika taraqqiyoti va yoshlarni hayotga tayyorlash muammosi ta'lim-tarbiya jarayonida jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalarni joriy etishni taqozo etmoqda. Hozirgi davrgacha bo'lgan vaqt mobaynida, oliy ta'lim muassasalarida elektron axborot resurslarini yaratish hamda informatsion va ta'limiy saytlar yaratish, o'quv jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy qilish bo'yicha etarlicha tajriba orttirilgan.

Bo'lajak o'qituvchining chuqur bilim va samarali faoliyat yurita olish mahoratiga ega bo'lishi ma'lum fan asoslari borasida unda etarli nazariy va amaliy bilimlarning, ta'lim jarayonida yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish malakasining nechog'lik shakllanganiga bog'liqdir. SHunga ko'ra, ta'lim jarayonida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini o'zlashtirish va undan unumli foydalanishning metodik hamda amaliy asoslarini yaratish muhim vazifalardan hisoblanadi. Hozirgi vaqtda axborot va kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish hamda keng ko'lamda ko'llash jahon taraqqiyotining global yo'nalishi hisoblanadi. Yangi texnologiyalar kun sayin rivojlanib, mamlakatda axborot-lashtirish jarayoni tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan hozirgi davrda axborot texnologiyalari ta'limi jarayonida shu kabi elektron tarbiya resurslar yaratish amaliy ishlari olib borilsa ham ta'limning, ham tarbiyaning samaradorligiga erishish mumkin bo'ladi.

Kasbiy shakllanish insonning aqliy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari hamda u yoki bu sohaga bo'lgan layoqatlari, qiziqish va intilishlari, shuningdek, qadriyat va dunyoqarashlariga asoslanib biror-bir kasb sohasida ta'lim olishi, keyinchalik esa shu

sohaga kirishib moslasha borishi (kasbiy adaptatsiya) va nihoyat, nisbatan qisqa vaqt mobaynida, malakali mutaxassis bo'lib yetishishi tushuniladi. O'quvchilarni kasbhunarga yo'naltirish masalasi muayyan bir kasbiy faoliyat va unda foydalaniladigan mehnat qurollari, kasb-hunarni egallash yo'llari va mutaxassisning psixofiziologik xususiyatlariga qo'yiladigan asosiy kasbiy talablar, kasb-hunarning jamiyatda tutgan o'rni va ijtimoiy himoyalanganligi kabi ma'lumotlar asosida konkret kasb-hunar tanlashning ijobiy motivlarini shakllantirish orqali shaxsda kasb-hunarga qiziqish uyg'otishdan boshlanadi.

Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi, bu esa inson uchun ham, jamiyat uchun ham foydalidir. Shu o'rinda psixologlarimiz ta'kidlaganidek, insonning o'zi xohlagan kasbni erkin tanlashi nihoyatda katta ahamiyatga ega.² Kasbga yo'naltirish-yoshlarni xohish moyilligi va shakllangan qobiliyatlariga yarasha hamda xalq xo'jaligini, umuman jamiyatning mutaxassislarga ehtiyojlarini hisobga olib ishga joylashtirish jarayonini optimallashtirishga qaratilgan psixologik pedagogik, tibbiy tadbirlar kompleksi. O'quvchi yoshlarni kasbga yo'naltirish – yoshlarga kelajakda o'z kasblarini aniqlab olish uchun yordam qaratilgan ijtimoiy- iqtisodiy, psixologik, pedagogik, tibbiy-biologik va ishlab chiqarish-texnik tadbirlarning asoslangan tizimi hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, Jahon pedagogik hamjamiyati ishlab chiqarish va o'quvchilarni kasbga yo'naltirishni o'rta umumta'limni yangilashning muhim omili sifatida tan oldi. Maktab o'quvchilarida kasb-hunar tanlashga ko'malashishning asosiy maqsadi — umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil etish, o'quvchilarda kasbiy bilimlarni va motivatsiyani, ijtimoiy hayotdagi kasbiy olamga moslashuv va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarni shakllantirish. Maktab amaliyotchi psixologi, sinf rahbarlari va texnologiya fani o'qituvchisi o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishga mas'uldir. Jumladan, maktab psixologining vazifasi quyidagilar:

- o'quvchilarni kasblar haqidagi fikrlarini kengaytirish, ularni qobiliyat va imkoniyatlarini amaliyotda qo'llashga o'rgatish;
- o'quvchilarning bilim motivlarini shakllantirish, intellektual va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish hamda ularning kasblar dunyosi haqidagi fikrini kengaytirish;
- o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda ota-onalarni va keng jamoatchilikni jalb qilgan holda targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish.

O'quvchilarning kasbiy mas'uliyatini shakllantirish va kasblarga o'rgatish bir necha asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi. Bunga erishish uchun quyidagi tavsiyalar mavjud:

1. Axloqiy ong: o'quvchilarni tanlagan kasbida axloqiy xulq-atvorning ahamiyati haqida o'rgatish. Ularga professional xulq-atvor qoidalari, halollik va xatti-harakatlarining boshqalarga ta'siri haqida o'rgating.
2. Kasbiylik: ish joyidagi professionallikning ahamiyatini ta'kidlang. Talabalarga punktuallik, kiyinish qoidalari, muloqot qilish ko'nikmalari, jamoada ishlash va ijobiy munosabatni saqlash haqida o'rgating.

3. Mehnatga asoslangan ta'lim: talabalarga amaliyot, shogirdlik yoki hamkorlikdagi ta'lim dasturlari orqali amaliy tajriba orttirish imkoniyatlarini taqdim eting. Bu amaliy tajriba ularga tanlagan kasbidan umid va mas'uliyatni tushunishga yordam beradi.

4. Mentorlik: Talabalarni o'zlari xohlagan sohada ustoz sifatida xizmat qila oladigan mutaxassislar bilan bog'lang. Murabbiylar yo'l-yo'riq ko'rsatishi, tushunchalar bilan bo'lishishi va o'quvchilarda professional mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam berishi mumkin.

5. Tanqidiy fikrlash va muammolarni yechish: o'quvchilarni tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini va murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga undash. Bu ularga qiyinchiliklarni engish va professional hayotlarida asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

6. Muloqot ko'nikmalari: Talabalarga og'zaki va yozma muloqot qobiliyatlarini yaxshilashga yordam bering. Samarali muloqot har qanday kasbda hal qiluvchi ahamiyatga ega va ularning hamkorlik qilish, g'oyalarni taqdim etish va professional munosabatlar o'rnatish qobiliyatini oshirishi mumkin.

7. Uzluksiz ta'lim: Talabalarda umrbod ta'lim ongini shakllantirish. Ularni sanoat tendentsiyalari, yutuqlar va yangi texnologiyalardan xabardor bo'lishga undash. Seminarlar, seminarlar va onlayn kurslar orqali malaka oshirish muhimligini targ'ib qiling.

8. Etakchilikni rivojlantirish: Talabalarga yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun imkoniyatlar yarating. Bunga talaba tashkilotlarida qatnashish, loyihalarda yetakchilik rolini o'ynash yoki tadbirlarni tashkil etish kiradi. Etakchilik qobiliyatlari mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va tanlagan kasbga ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun zarurdir.

9. Hamjamiyat ishtiroki: Talabalarni ixtiyoriy ish yoki ijtimoiy tashabbuslarda ishtirok etish orqali o'z jamoalari bilan aloqada bo'lishga undash. Bu ularga yordam berish va professional sifatida ijtimoiy mas'uliyatli bo'lish muhimligini tushunishga yordam beradi.

10. Mulohaza va o'z-o'zini baholash: Talabalarni o'z tajribalari, kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalar haqida fikr yuritishga undash. Doimiy ravishda o'sishi va kasbiy mas'uliyatini oshirish uchun ularga o'z-o'zini baholash odatini rivojlantirishga yordam bering.

Ushbu jihatlarga e'tibor qaratish orqali siz o'quvchilarda kuchli kasbiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga va ularni tanlagan kasblari bo'yicha muvaffaqiyatli martabaga tayyorlashga yordam bera olasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. U.Yuldashev, M.Saidova. «Ta'limda axborot texnologiyalari muhiti va o'quv muassasalarining yordamchi-o'quv bo'g'inlari». «Pedagogik mahorat» jurnali. Buxoro. 2003 y., 4 –son.

2.B.Qodirov. «Komil inson tarbiyasining pedagogik asoslari». Toshkent. «Mehnat». 2001 yil.

3. Raximov O.D., Elektron ta'lim resurslarini yaratish talablari va texnologiyasi. Zamonaviy ta'lim / sovremennoe obrazovanie 2016, 2, 46 b.

4. Shodieva Q. Bo'lajak o'qituvchilarda innovatsion faoliyatni shakllantirish. - T.: Istiqlol, 2006. - 87 b.

5. Mavlonova R va b. Pedagogika. - T.: O'qituvchi, 2001. - 510 b.